

53234

GRAZ

L. 159 1891 11² 4/11
53234
XIX

Kmetski stan

in njegov

propad v sedanjem času.

— 6 —

Návod,

kakó se temu propadu konec stori, in kakó se
v prihodnje boljše blagostanje pridobi.

— 1 —

Spisal:

— 2 —

Janez Visenjak

kmet v Žamenjcih.

Steierm.
Landesbibliothek
a. Joanneum

— 3 — 1890. — 4 —

Kmetaki stan

in njegov

prophod v sedanjem času.

Návod,

kató se temu prophodu kóne stóri, in káko se
v prílohu bóje blágeranje pridóti.

— 114 —

Spisnik:

James Wisnoljak *

knj. v. zbornik

70226



! 1971/1096

Uvod.

Predragi bratje kmetkega stanú!

Moje vrstice, katere so v tej knjižici napisane, mi dragi bralee, če je ktera nepravilna slovenska beseda napisana, mi naj ne zameri; ker jaz nisem po mestnih šolah svojih hlač trgal, in si tam uka zajemal, ter bi tako v pravilni slovenščini pisati znal. Moje izraze, ali besede, katere v tej knjižici navedem, mislim, da jih bode vsaki slovenski kmet lahko razumel, tedaj je moj namen, da bi predragi bratje kmetkega stana svoj položaj bolj spoznali in ga v svojo korist povsod obrniti znali, — ker sem jaz v svojem kmetiskem stanu, bi rekel, mnogo na vse strani mojega začetega gospodarstva prepričan — tedaj bodo moje vrstice resnično in tudi pravično popisane; naj tedaj predragi bralec te vrstice, katere so tukaj popisane prav dobro premisli in pretehta, gotovo bode v prihodnje nje, kjerkoli se bode dalo, v svoj korist, v korist našega kmetiškega stanu uporabiti znal. Tedaj, predragi bratje kmetiškega stanu! 5 strašnih propadov kmetski stan vkončuje, in ti so namreč:

1. previsoka cenitev zemljišč,
 2. preveliki davki,
 3. previsoke obresti in odrtija,
 4. odvetništvo,
 5. Volitve.
-

1. Previsoka cenitev zemljišč.

Ker so se pred 10timi leti zemljišča vcenjevale, se je vsaki posestnik tolašil, da bode njegovo posestvo pravično učenjeno; ali gotovo se je vkanil; ker se je tedaj pri slednji cenitvi zemljišč reklo, da bode od čistega dobička zemljišč davek od 1 goldinarja 22.5 kr. za plačati, ko je popred bil čisti davek od 1 gold. 27 kr., tedaj bi resnično vsaki posestnik nekoliko manje dače plačal, kakor je poprej

plačeval; ali tukaj je bila druga izjava; kajti cenilna komisija je prišla, obstoječa iz treh udov dveh ali v eno občino in ti so tako visoko zemljišča vcenje vali, da gotovo tistega čistega dobička ne moreš v treh ali v četrnih letih pridelati in pridobiti, katerega so ti gospodje vcenili tako, da so nekaterim posestnikom več kakor 100 gold. dražje vcenili, negó je bilo popred vcenjeno.

Narbolj krivično so v obrežnih krajih vcenjevali tako, da je bilo 3 ali 4 krat gotovo previsoko vcenjeno.

Dokazov imamo dovolj; naj navedem tukaj en dokaz. V občini Slome je en travnik parc. 902 v meri 1137 sežnjev vcenjeni v 4. vrsto, tedaj čistega dobička 6 gold. 57 kr.; ta travnik se k večjemu enkrat kosi, seno je vredno 4 gold.; potrebuje 2 košca po 50 kr., tedaj kositva 1 gold., dva sušača à 40 kr. je 80 kr. in voznik 1 gold. torej stroški na tem travniku znašajo 2 gold. 80 kr., seno pa je vredno le 4 gold.; čisti dobiček bi znašal samo 1 gold. in 20 kr.: ker je bil v starem katastru ta travnik vcenjen čistega dobička 1 gold. 35 kr., precej pravično vcenjen in sedaj pri zadnji cenitvi pa so ti nevedneži ta travnik v 4. vrsto potisnoli in tako čistega dobička na 6 gold. 57 kr. spravili, ni to tedaj v nebo vpijoča krivica? Ker je pet krat previsoko vcenjen, torej na tem malem travniku tako grozna krivica učinjena, kolika krivica morebiti, kjer so veliki kosi zemljišč; gotovo občuti vsaki posestnik previsoko težo ocenjenega svojega posestva, se lahko samo po sebi razume, in sedaj posestniki zemljišč dolžijo krivično svoje predstojnike, ka so oni krivi tak visokih dač; takrat pri cenitvi zemljišč niso pravice imeli občinski predstojniki in ne posestniki tej groznej krivici ugovarjati, le po cenitvi so imeli pravico reklamirati, ali vsi ugovori ali reklamacije so bile zaman, ker se na njih ugovor ni oziralo, in vse reklamacije so reševali na mapí, ne pa na zemljiščih, tedaj gotovo grozna krivica za kmetski stan.

2. Previsoki davki.

Marsikteri kmet tarna, da ne more dače plačati in resnično je na mnogih krajih za denar tako hudo, da ne more iz svojega gospodarstva toliko pridobiti, da bi najsilnejše potrebe odstraniti mogel. Mnogim gospodarjem se kaka nesreča, bodi si pri živini na polji ali pri kakem drugem gospodarstvu pripeti, in na enkrat je njegovo gospodarstvo zaostalo, ter tako je gotovo, da ne more redno davka plačati; mnogim gospodarjem so tudi njihova zemljišča, kakor je bilo že omenjeno previsoko vcenjena, da gotovo v 4rih ali 5tih letih toliko na svojem posestvu ne pridela, kolikor eno leto od posestva plačati more, tedaj je umljivo, da ne more davka redno plačati; saj vsaki kmetovalec rad dačo plača, kakor hitro je njemu mogoče, ali v sedanjem času, ko se s eksekucijo vsaki kvartal zemljišeni

davek po eksekutarjih izterjuje in tudi, kateri ima 50 gold. čiste dače, more tudi zaostale mesečne obresti plačati, ali kako plačati? Itak ne more iz svojega gospodarstva toliko vsaki čas dobiti, koliko se od njega terja. Kmetovalec dačo naj ložje pozno v jeseni plača, kedar vse svoje pridelke pospravi, in tudi v jeseni pridelki najboljše ceno imajo, tedaj bi za kmetiški stan najbolj ugajalo, da se ne bi pred poznoj jeseni od kmeta davek terjal. — — —

Nekdaj, ko še ni bilo železnice, si je kmet mnogo z vožnjo zaslužil, je živino zapregel, šel v Ljubljano, ter zaslužil, da je lahko dačo in druge potrebščine pri gospodarstvu plačal; železnice so res velika dobrota, ali kmetiški stan nima sedaj nikakega zaslužka, ne za najmanjšo potrebo; tak so železnice kmetškemu stanu zaslužek čista spodrinole, tudi poljski pridelki nimajo več tiste vrednosti, kakor nekdanj; tudi zemljišča so tako rekoč ne več tako rodovitne, kakor nekdanj, akoravno kmetovalec vsaki košček svojega posestva dobro vporablja, katerega njegovi starši niso vporabi; ali kljub temu ne pridela in ne pridobi toliko, kakor nekdanj njegovi predniki in k temu pa je zemljiščni davek tako visoko prirastel, da bi v zdajnem času čarovnik mogel biti, ako bi se svojim gospodarstvom dobro izhajal.

V prejšnjih letih so vinogradi naj boljši pripomoček kmetijstvu v slovenskem Štajarju bili, ali sedaj več kakor 20 let na levi strani Drave vinogradi nič ne donajajo, da toliko ne, kolikor se delavcem vinogradov plača, tedaj nima kmet z vinogradom drugo, kakor delo, trud in plačilo. Tudi na desni strani Drave so vinogradi kakih 10 let skoro na nekaterih krajih čista uničeni, tako, da posestniki vinogradov vso pomanjkanje in strašno ubožstvo občutijo in trpije, da se je zelo bati prihodnosti, ako se vinogradi ne bodo zboljšali. Tudi gozdi so bili nekdanj kinč okoličanov, ko so vinogradi donajali sladko vinsko kapljico, ali ker so pešali vinogradi, je začela grozno sekira mahati po gozdih, da je kmet toliko iz gozdov poprodal, da je dačo in druge potrebščine pri gospodarstvu pokrtil in sedaj so gozdi skoro povsod čista uničeni, tako, da že malo kateri posestnik se sme ponašati se svojim gozdom in ker so potem nekteri posestniki, kateri so imeli več dolgov iz svojega posestva izplačati, ne drugač pomagati znali, da so svojo posestvo začeli kos za kosom trgati in prodavati, tako da na zadnje mnogim druga ni ostalo, kakor hiša in kaki mali kos zemljišča; tedaj iz velike kmetije, katera je popred precej dobro izhajala, je čista razkosana in tak je tedaj iz ene rodovine nastalo 10 rodovin, katere so si kaki kos zemlje pokupili in si borno hišico postavili; je v občini na tak način siromakov in vsega siromaštva skoz razkosanje zemljišč kar grozno se nakopičilo.

Ta udarec razkosanja kmetij občuti gotovo vsaka srenja manj ali več, to je gotova resnica.

Marsikterikrat se je oponašalo kateremu kmetu: „majolka! ti si kriva, da tebe advokat z grunta riva!“ Ali dragi moj, med sto ali tisoči bi znal eden biti! Ali če pravi uzrok poprodanih in raz-

trganih kmetij preiščeš, ne boš tako krivo in neumno sodil, naj je vsaki bralec prav premisli, koliko sedanji čas donajajo zemljišča; sosebno v obrežnih krajih je strašno uboštvo med kmetskim stanom, ker nima drugo, kakor delo, trud, plačilo in vse pomanjkanje pri svojem gospodarstvu; dača pa veliko večja, kakor pa na nekaterih ravninah; naj bi se tedaj na izterjatev davkov ogled jemalo: nekdanj, kadar so dačo pobirali pri grajščinah, je kmet v jeseni dačo plačal za celo leto; in oskrbnik je kmeta vprašal, kde si pa dobil denar? Odgovor: konja sem prodal, je dal njemu gospod denarje nazaj in rekel: „Idi pa si družega kupi, s čem pa boš zemljišče obdeloval, ako nimaš vprežne živine.“ Ali sedanji čas je tudi tako — takrat je od tega zemljišča kar ga zdaj imaš, ako zdaj imaš po 100 gold. tako si takrat k večjemu 20 gold. imel, takrat je kmet celo lahko izhajal s svojim gospodarstvom, takrat nij bilo eksekucije in eksekutarjev, naj bi srenjski predstojniki zaostali, ker mnogo denarja stanejo; naj bi srenjski predstojniki zaostali davek, zaostajalce skoz davkarijo opominjali; tedaj bi se mnogo denarja prihranilo.

3. Previsoke obresti.

Marsikteri kmet toži, ko bi mu ne treba tako visokih obresti plačevati, bi še le izhajal, ali previsoke obresti mu tako gospodarstvo močno zavirajo; to je gola resnica, da skoro vsaki nastopni gospodar tudi dolge najde in prevzeti more, tedaj vsakdo ve, da dolg je volk; ker tedaj si kmetski stan z rokami v potu svojega obraza sebi in vsem stanom kruh prideluje, bi se le mogle obresti vsaj na 2 ali 3 odstotke znižati. Pri barantiji, ki veliko dobička naredijo, naj bi večje obresti plačevali, ubogi kmetički stan pa, kateri težo svojega stana, vročino komaj prenaša, bi se mu naj zmanjšali; kljub temu ne more za sebe ničesar prihraniti, ker obresti ves njegov pridelek požrejo, in potem tako globoko v siromaštvo potisnejo. Marsikteri išče tudi v sili denarja na posodo, bodi si pri enem ali drugem upniku, ker vidi v sili prosilca, mu obljubi denar na posodo dati na visoke obresti; in ker upnik že naprej vidi, kako prosilca na vse strani tišči, tak na enkrat terja posojeni denar nazaj, ali pa mu naj prepusti naj boljši del njegovega imetja, in če tega prosilec ne dovoli, tako pa njega na enkrat skoz advokata pritisne, in vse njegovo gospodarstvo je vničeno, razprodano in tak na beraško palico spravljeno; mnogo je zgledov temu. Res so se osnovali skoro povsodi posojilnice, da se denar na posodo dobi, ali za kmeta niso naj boljšega pomena, pa vendar, kadar je sila, je tudi naj slabša reč mila.

4. Odvetništvo.

V sedanjem času je menda odvetništvo na naj višji stopnji; kajti vsaki naj manjši trg ima po več advokatov, da bode že vsaka fara, ali srenja imela svojega advokata, resnica pa je, več je advokatov, več je siromakov, ali čemu so? Saj c. kr. sodnije vse tožbe razsodijo, ne pa advokat, tožbe so sicer stara stvar, tedaj že od začetka sveta, ker je že mati Eva v paradži kačo, in Adam mater Evo Bogu tožil, tedaj je resnično tožba stara stvar, pa vendar pri prvi tožbi ni bilo advokata; kakor vidimo, so tožbe bile in bodo, le advokati bi se naj odpravili, naj bi, kakor nekdanj c. kr. sodnije tožbe same reševale, tak bi desetkrat manj siromaštva med ljudstvom bilo, kakor ga je.

Mnogo občin občuti težo ubožtva za svoje občane, kateri so bili skoz odvetništvo v tožbo zavlečeni, oj groza! in da bi sodnije kakor nekdanj, vse tožbe same izpeljevale, ne bi marsikteri posestnik, v dolgih tičal, in tudi mnogi posestniki bi na svojih posestvih se svojo rodovino še dobro izhajali in posestvo svojim naslednikom zapustili, ktero posestvo je že njegov rod več sto let uporabljal; ali žali Bože! tožbe skoz odvetništvo so njemu vse požrle; in tudi mnogi upniki bi svoj posojeni denar nazaj dobili, ako bi sodnije same tožbe reševale. Tedaj dragi bralec, ako že ktereга tožiti moreš, ogiblji se advokatov, kajti iz advokata nimaš obenega dobička, marveč tvoj zatoženec ima grozne stroške in tudi tebe zamore kaj doleteti; izroči rajši svojo tožbo sodniji, ako že tožiti moreš in tak se ogneš ti in tvoj zatoženec ogromnih stroškov, katere bi tebi odvetnik prouzročil, tedaj proč s tožbami skoz odvetnike, potem bo ljudstvo srečnejše, ako se odvetništvo od tožb odpravi.

5. Volitve.

Volitve so v sedanjem času zelo važna in tudi prav potrebna stvar, bodi si v občinski ali okrajni zastop, v deželni ali v državni zbor.

Mnogokrat se občani eden proti drugemu tožijo, kakega predstojnika, svetovalce in odbornike da imajo, ali tukaj je vprašanje: kdo pa je kriv? ako imajo slabe, ali ničvredne predpostavljene v občini, tedaj so si sami krivi; zakaj se nočejo vdeležiti volitve, kadar je razpisana, in gda se voli, kajti od volitev je odvisna vaša prihodnost, blagor vaše občine; tedaj je tudi vsaki občan dolžen volitve se vdeležiti, in po svojej vesti take može voliti, na ktere se sme zanašati, da bodo za blagor občine skrbeli; če si slabe ali ničvredne odbore izvolijo, saj tri leta hitro pretekó, potem pa si lahko preberejo, kakor njim ljubo.

Le v deželni ali v državni zbor, v katerega se voli vsako šesto leto, je precej druga stvar; ker toti nam postave delajo, dobre ali pa slabe.

Kedar so kake volitve, bodi si v deželni ali v državni zbor razpisane, koliko si prizadévajo drugi stanovi, po časnikih in tudi shodih, da bi naš kmetiški stan zastopali, tedaj njim ni nobeden kmet sposoben, akoravno še tako bistre glave, da bi svoj kmetiški stan zastopal, takomu drugi stanovi koledujejo; ali vbogi nevedni kmet mu vse veruje, bolj kakor samemu sebi: tedaj predragi, oglejmo si zgodovino, kateri narod je došel na naj višjo stopinjo, morebiti tisti, kateri je druge narode bolj čislal kakor samega sebe. Gotovo ne! Le tisti narod je na naj višji stopnji, kateri je sam sebe izpoznal in ceniti znal. Kteri stan pa je sedaj na naj nižjej stopnji, lahko vsakdo vane, ne morebiti kmetišk? in zakaj? zato ker sam sebe ne spozna, in svojega stana ceniti ne zna; glejte! vsi stanovi majo tako rekoč svoje zveze, in oni si izmed svojine sredine izvolijo svojega predsednika ali voditelja.

Le vbogi kmetiški stan ne mora sam svoj biti, on hoče imeti jerobera ali kuratorja, vsak mladoletni ali norc more imeti kuratorja, tudi mi vsi kmetiškega stanu smo mladoletni ali neumni, ker ne spoznamo sami sebe, ker mi našo osodo drugim stanom v roke izročimo, oj velika neumnost! ker nečemu biti sposobni zagovorniki za svoj kmetiški stan, ker bolj znamo, gde nas čevelj žuli, kakor pa vsi advokati ali duhovniki, kateri so naši kuratorji.

Jaz spoštujem vsaki stan, ker je vsaki stan svojega poštenja vreden, ali za kmetiški stan je velika neumnost, ako kmet svoj stan kteremu norcu stavi, da izvoli namesto svojega stana drugi stan; dobro premisli dragi kmet omenjene besede.

Ako bi mi kmetiškega stana, bodi si slovenec, bodi nemec ali ktere koli narodnosti, sami sebe bolj spoznali in svoj stan ceniti znali, da bi iz svojega stana svoje zastopnike, bodi si v deželni kakor v državni zbor izvolili, bi se mnogo boljsega za kmetiški stan preobrnilo in storilo.

Tedaj predragi bratje Slovenci! naredimo saj mi prvo stopinjo, da bomo si v prihodnje kmeta izvolili za svojega poslanca, bodi si v deželni, kakor v državni zbor, gotovo nas bode potem res kmetiški stan naše ogromne Avstrije nasledoval, ne zaupajte dragi volilci bolj drugim stanom, kakor pa svojemu kmetiškemu stanu, gotovo se bode naj slabši kmet za kmeta bolj potegnil, kakor pa naj učenejši advokat, ali kaki drugi gospod.

Gotovo ima ena ali druga občina sposobnega kmeta za deželni kakor za državni zbor; ako mi začnemo enkrat sami sebe bolj spoznati in svoj kmetiški stan bolj ceniti, gotovo bode propad kmetiškega stana jenjal in si bomo v prihodnje boljše blagostanje pridobili, saj sami naj bolje znamo, kje nas breme tiši, kakor vsi drugi stanovi.

Tedaj, predragi bratje! kadar pride čas volitve volilnih mož, ne zanemarjajte se vdeležiti volitve. Dabi dragi kmetiški stan, ti vedel korist volitev v deželni kakor v državni zbor, gotovo bi se njih vdeležil, ne bi te še tako silno delo pri tvojem gospodarstvu nazaj

držalo, da ne bi šel volit, da bi se izvolil taki volilec, kateri bode za kmeta glasoval, volil, če pa ste si do sedaj katerega takega volilca izvolili, da ni hotel kmeta voliti, proč ž njim in izvolite si takega, kateri bode za kmeta kakor skala stal, potem se tudi sme kmetiški stan ponašati, da ne potrebuje nobenega kuratorja zasebe, oj velika neumnost za kmeta volilca, kateri svoj stan zometuje, gotova grdoba.

Dobro vam je znano, kakor predstavljajo drugi stanovi kandidate za naš kmetiški stan, ali zakaj tako silijo biti oni naši poslanci, to nam je vsem dobro znano, a ne bode nobeden advokat ali kaki drugi gospod kmetu eno črkico zastonj zapisal, ampak za dobro plačilo ali morebiti bode tudi brez svoje koristi zastopal naš kmetiški stan ali morebiti so tisti 5 ali 10 gold., katere v deželnem ali državnem zboru dobivajo vsaki dan, mislim tudi gotovo ne, marveč našim iz drugega stana vsiljenim poslancem je na tem ležeče, da oni za svoj stan bolj za svojo korist postave delajo, kakor pa za kmetiški stan, to se ume samo po sebi, tedaj ne verjami dragi kmetič na obljube, katere ti drugi stanovi za tvoj stan obetajo, naj te tudi nobeno vino, ali pivo ne zmoti, katerega ti ob volitvah ti vsiljenci kupijo, da te ložje na svojo stran in svojo korist dobijo.

Gotovo je to izdajstvo za volilca kmeta, kateri za par kupic vina svojo osodo drugemu stanu izroči, in tako sebi in vsemu kmetiškem stanu kuratorja postavi.

Koliko koristi so dosedanji naši iz drugega stana izvoljeni poslanci za naš kmetiški stan storili, to je vendar vsakemu dobro znano da, rekel bi, nič; ker sem volilec od leta 1874. sem dobro prepričan, koliko je bilo mar našim izvoljenim poslancem za kmetiški stan; kadar smo čast. gosp. Raiča izvolili v državni zbor, sem jaz sam spisal spomeniko in dosti volilcev nas je podpisalo, spomenica je imela kakih 8 odstavkov za blagor kmetiškega stana in trije udi smo spomenico gosp. Raiču izročili in prosili, naj jo v državnem zboru predložijo in obljubili nam so, ali iz Dunaja ni bilo duha, ni sluha od te spomenice.

Pred nekaj leti sem ravno precej jednako tej knjižici spisal in tisto pisavo č. g. našemu sedanjemu poslancu izročil, naj bi se v slovenskem gospodarju ponatisnilo, a spet brez vsacega uspeha.

Zatorej pa tudi ne verujem nobenemu advokatu ali duhovniku, ka bi kateri iz drugega stana kaj za vbogi kmetiški stan storil in se za kmeta potegnil, akoravno so izrejeni iz kmečkega stanu, resnica pa je gotova, da vsaki stan za svojo korist gleda, stari pregovor pravi: svoji k svojim, tedaj kmetiški stan k svojemu stanu. Kajti ti boš si znal boljše prihodnost pridobiti, zaupaj samemu sebi bolje, kakor kateremu koli drugemu stanu.

Kteri poslanci pa so glasovali za podraženje žganja, petroleja i. t. d. ne tudi naši slovenski poslanci, njih geslo vendar je, da kaj kmečki stan naj bolj potrebuje, naj vse prav drago bo in naj se vse prav drago plati.

Tudi prav ena potrebna postava je prišla 6. junija 1888, št. 81, razglašena 1. julija 1888; št. 105, derzavnega zakona 35 in ta je za odpisanje davka od zemljišč po ujmi, zimi, mrazu, suši i. t. d. poškodovanem, za ubogega kmeta je gotovo ni dobra, marveč za grofe in velikaše; ker pravi postava § 1., da parcela, ktera meri 4 hektare, to je okoli 6 oralov, z jedno setvo vsa obsejana, se tedaj gori omenjena ujma na tako velko parcelo ogled jemlje in davek odpiše, kateri kmet pa ima 6 oral zemlje zjedno setvijo obsejano, mislim, da nobeden; tedaj je ta postava le za velikaše dobra, za vbogega kmeta pa brez koristi.

Lansko leto nam je mraz hajdno na nekterih krajih uničilo, da nismo semena dobili; ta škoda, skoz okrajno glavarstvo po ceditveni komisiji pregledaño, potem v Gradec odposlano in iz Gradca je prišlo, da nima nobeden kmet parc. s 4 hektari vse obsejane zjedno setvijo, ker ta § 1 predpis § 5 tak pravi in nismo nič dobili odpisane dače; tedaj kakor je razvidno, ni dobra, ni dobra za kmeta, ker nima toliko zemljišča skupaj.

No, kdo pa je tudi glasoval za tako postavo, ne tudi naši slovenski poslanci? zakaj ni so tedaj rekli, ta postava naj tudi na poškodovanje naj manjše parcele ogled jemlje?

Tedaj predragi bratje kmetiškega stanu, ne zaupajte nikomur drugemu, kakor samemu sebi in našo geslo naj bo:

Kmet naj kmeta voli

Da nam v prihodnje bode bolje,

Vse za vero ino dom

Za cesarja in ubog kmečki stan.

Spisal:

Janez Visenjak.



